

Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право

УДК 347.77:34.06+371.3

Юлія Кузнецова *

**ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН
У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ**

У статті досліджується проблематика викладання правових дисциплін у сфері інтелектуальної власності, зокрема «Право інтелектуальної власності», «Набуття прав інтелектуальної власності», «Розпорядження правами інтелектуальної власності та їх захист». Пропонується застосування методів наукового дослідження під час викладання зазначених дисциплін. Звертається увага на прикладний аспект підготовки студентів.

Ключові слова: наукові методи дослідження, формально-юридичний метод дослідження, порівняльно-правовий метод дослідження, метод *case-study*.

Кузнецова Ю. В. Особенности преподавания правовых дисциплин в сфере интеллектуальной собственности.

В статье исследуется проблематика преподавания правовых дисциплин в сфере интеллектуальной собственности, в частности «Право интеллектуальной собственности», «Приобретение прав интеллектуальной собственности», «Распоряжение правами интеллектуальной собственности и их защита». Предлагается применение методов научного исследования во время преподавания указанных дисциплин. Обращается внимание на прикладной аспект подготовки студентов.

Ключевые слова: научные методы исследования, формально-юридический метод исследования, сравнительно-правовой метод исследования, метод *case-study*.

Kuznetsova Yu. V. Special features of the teaching of law disciplines on the intellectual property.

In the article are investigated the problems of the teaching of lawful disciplines in the sphere of intellectual property, in particular «Legal frame of intellectual property», «The acquisition of the rights of intellectual property», «Order by the rights of intellectual property and their protection». The application of methods of scientific research during the teaching of disciplines is proposed. Attention to the applied aspect of training students is paid.

Keywords: the scientific methods of study, the formal-juridical method of study, the comparative-lawful method of study, the method *case-study*.

Постановка проблеми. Інтелектуальна власність – це, безумовно, перспективна галузь у правовій сфері. Однією з можливостей отримання освіти у зазначеній галузі є здобуття кваліфікації 2419.2 «Професіонал з інтелектуальної власності». Міждисциплінарність та комплексність сфери інтелектуальної власності зумовлює певні особливості викладання дисциплін, зокрема і правових. У той же час невелика кількість вищих навчальних закладів, що здійснюють підготовку фахівців у сфері інтелектуальної власності, спричиняє недослідженість на науковому рівні окремих аспектів викладання правових дисциплін у сфері інтелектуальної власності. Необхідність набуття необхідного викладацького досвіду та підвищення якості підготовки фахівців у сфері інтелектуальної власності підвищує актуальність розробки цієї тематики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці викладання окремих правових дисциплін приділяли увагу такі науковці: С.І. Присухін (щодо філософії права), А.А. Пухтецька (щодо порівняльного адміністративного права), І.О. Рогальський (щодо медико-правових дисциплін), Л.Р. Тимофєєва (щодо адміністративного права) тощо. Процес викладання правових дисциплін у сфері інтелектуальної власності представлений лише дослідженням

В.В. Пригоди щодо особливостей викладання дисципліни «Право інтелектуальної власності» іноземним студентам [1]. Деякі наковці, а саме Я.Г. Гриньова, Ю.М. Нещеретний, Д.С. Слінько, досліджували загальні питання викладання правових дисциплін. Проте проблематика застосування методів наукового дослідження, а також прикладних аспектів викладання правових дисциплін у сфері інтелектуальної власності не досліджена, що є не виправданим у світлі реформування законодавства у цій сфері.

Метою статті є дослідження особливостей викладання правових дисциплін у сфері інтелектуальної власності, а саме застосування методів наукового дослідження під час викладання, а також прикладних аспектів викладання.

Виклад основного матеріалу. Галузевий стандарт вищої освіти України за спеціальністю специфічних категорій **8.000002** «Інтелектуальна власність» кваліфікації **2419.2** «Професіонал з інтелектуальної власності» передбачає вивчення, серед інших, і таких дисциплін, як «Право інтелектуальної власності», «Набуття прав інтелектуальної власності», а також «Розпорядження правами інтелектуальної власності та їх захист».

Правознавство можна розглядати як науку та як навчальну дисципліну. Водночас при викладанні правових дисциплін вважаємо важливим та доцільним використовувати методологію правової науки. У контексті викладання циклу правових дисциплін у сфері інтелектуальної власності застосовуються міждисциплінарні методи дослідження, зокрема статистичний, конкретно-історичний, метод моделювання тощо.

Велике значення відіграють і спеціально-юридичні методи правової науки. Так, під час викладання правових дисциплін застосовуються формально-юридичний, а також порівняльно-правовий методи дослідження.

Однак особливу роль, на думку багатьох правознавців, відіграє формально-юридичний метод дослідження, який ще має назви догматичного, юридико-технічного, формально-логічного. Він полягає у дослідженні юридичних фактів та юридичних текстів, тлумаченні їх у логічній послідовності з використанням спеціальних юридичних термінів і конструкцій.

Формально-юридичний метод допомагає описати, узагальнити, класифікувати, систематизувати, передати одержане знання ясним, цілком визначеним способом. За допомогою цього методу формулюються категорії та поняття юриспруденції, наприклад: право інтелектуальної власності, ліцензійний договір, промисловий зразок тощо.

У науці зазначається, що формулювання та розкриття юридичних понять, побудова юридичних конструкцій, з'ясування дійсного змісту закону, як один з проявів формально-юридичного методу дослідження, здійснюється певними способами тлумачення правових приписів, а саме:

- філологічним, який полягає в аналізі змісту правових норм за допомогою правил граматики;
- системним, що передбачає з'ясування вимог правових норм залежно від їх місця в системі права та взаємозв'язку з іншими правовими приписами;
- історичним, за допомогою якого встановлюються мотиви, мета та конкретно історичні умови, в яких була прийнята правова норма, її смислове позначення в сучасних умовах;
- логічним, який передбачає з'ясування вимог приписів правових норм за допомогою законів формальної логіки [2, с. 149].

У ході викладання правових дисциплін у сфері інтелектуальної власності формально-юридичний метод дослідження безпосередньо застосовується на кожному занятті, під час виконання всіх видів робіт. Значення формально-юридичного методу підкреслюється тим, що за його допомогою досліджуються першоджерела, або нормативно-правові акти: Конституція України, кодекси, спеціальні закони, підзаконні нормативно-правові акти, а також правові документи – договори, заяви тощо.

Науковець В.В. Пригода, досліджуючи особливості викладання дисципліни «Право інтелектуальної власності», вказує на необхідність вивчення як міжнародних нормативних актів, так і законодавства України та країн походження студентів [1, с. 132]. На наш погляд, виходячи з положень статті 9 Конституції України, відповідно до якого чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною

національного законодавства України [3], вивчення міжнародних договорів є беззаперечним. У той же час, вивчення законодавства країн походження студентів, виходячи з положень галузевого стандарту вищої освіти, є не необхідністю, а можливістю.

Положеннями Конституції України як основного закону закладаються засади правового регулювання суспільних відносин у сфері інтелектуальної власності. Конституцією України встановлено, що громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом. Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності [3].

У відповідності до цих положень формується вся нормативно-правова база у сфері інтелектуальної власності. Цивільним кодексом України праву інтелектуальної власності присвячено Четверту книгу, положеннями якої урегульовано загальні положення про право інтелектуальної власності, а також урегульовано окремі його інститути – авторське право, суміжні права, право інтелектуальної власності на наукове відкриття, винахід, корисну модель, промисловий зразок, компонування інтегральної мікросхеми, раціоналізаторську пропозицію, сорт рослин, породи тварин, комерційне найменування, торговельну марку, географічне зазначення, а також комерційну таємницю.

По кожному із цих об'єктів інтелектуальної власності органами державної влади розроблено комплекс підзаконних нормативно-правових актів, які на виконання вимог законів України регламентують порядок складання, подання та розгляду заявки на отримання охоронного документа.

На прикладі такого об'єкту інтелектуальної власності як винахід (корисна модель) це можна проілюструвати наступним чином. Суспільні відносини в Україні, пов'язані з правовою охороною винаходів та корисних моделей, регламентовані Законом України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», Паризькою конвенцією про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року, яка є чинною на території України з 25 грудня 1991 року, Договором про патентну кооперацію, підписаним 19 червня 1970 року, який є чинним на території України з 25 грудня 1991 року.

На виконання вимог вищевказаних актів Міністерством освіти і науки України видано накази щодо врегулювання порядку отримання патенту, а саме затверджено Правила складання і подання заявки на винахід та заявки на корисну модель, які визначають вимоги до документів заявки на винахід (секретний винахід) та заявки на корисну модель (секретну корисну модель) – наказ від 22.01.2001 № 22 (далі – Наказ МОН № 22); а також Правила розгляду заявки на винахід та заявки на корисну модель, які встановлюють порядок розгляду і проведення експертизи заявок на видачу патентів (деклараційних патентів) на винаходи (секретні винаходи) і деклараційних патентів на корисні моделі (секретні корисні моделі) – наказ від 15.03.2002 № 197 (далі – Наказ МОН № 197).

На відміну від дисципліни «Право інтелектуальної власності», навчальні курси «Набуття прав інтелектуальної власності» та «Розпорядження правами інтелектуальної власності та їх захист» мають практичну спрямованість. Як зазначається Всесвітньою організацією інтелектуальної власності, практичні курси – це невід'ємний елемент підготовки тих фахівців, які бажають згодом займатися практичною роботою, спеціалізуючись у сфері права інтелектуальної власності. Завдання, що виконується за допомогою таких курсів, – надати в розпорядження учнів основні інструменти, які знадобляться їм для практичної роботи в якості спеціаліста по праву інтелектуальної власності в умовах реального життя. Основна увага в рамках курсів цієї категорії приділяється процедурам, пов'язаним з оформленням прав на об'єкти інтелектуальної власності («ведення справ за заявкою») і судових процесів [4].

У курсі «Набуття прав інтелектуальної власності» значна увага приділяється правилам (інструкції) складання документів заявки про видачу охоронного документу на об'єкт

інтелектуальної власності; порядку подання заявки на об'єкт інтелектуальної власності та її розгляду.

У процесі вивчення цих наказів вагоме значення має безпосереднє складання заявки, а також дослідження алгоритму її подання та розгляду. Для опанування цього питання можна запропонувати такий метод навчання як ділові ігри. Суть такої ділової гри полягатиме у складанні заявки однією групою студентів («заявники») та подання її на розгляд другій групі (ДП «Український інститут промислової власності»). Завданням же другої групи буде безпосереднє прийняття заявки до розгляду та прийняття рішення на підставі поданих документів.

Прикладним аспектом цієї гри є застосування відомостей з Державного реєстру патентів України на винаходи. У той же час для складання та подання, а також прийняття та розгляду заявки на винахід треба неодноразово звернутися як до Наказу МОН № 22 та Наказу МОН № 197, так і до приписів Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», на який посилаються ці накази.

Ця ділова гра допоможе формуванню в студентів комунікативних здібностей, самостійності мислення тощо. Завершитися ця ділова гра може підведенням підсумків, де основна увага приділятиметься аналізу одержаних результатів, найбільш значущих для практики, або, як варіант, може бути присвячена аналізу перебігу всієї гри.

Дослідниця Л.Р. Тимофєєва, висувачи пропозиції по організації та проведенню гри, пропонує розподіляти ролі у групі (координатор-доповідач, оформлювач, методолог, аналітик) [5, с. 253]. Цей підхід, на наш погляд, є доцільним при великій кількості студентів у групі. У протилежному випадку це не сприятиме груповій роботі.

Метод конкретних ситуацій (метод *case-study*), заснований на навчанні шляхом розв'язання конкретних задач-ситуацій (розв'язок кейсів), найбільш підходить до навчальної дисципліни «Розпорядження правами інтелектуальної власності та їх захист», у рамках якої вивчаються, зокрема, форми та способи захисту прав інтелектуальної власності.

Досліджуючи роль і значення проблемного навчання в процесі викладання правових дисциплін, Я.Г. Гриньова та Ю.М. Нещеретний підкреслюють, що важливим методом проблемного навчання є практичні завдання (задачі, проблемні ситуації) правового характеру. Особливість їх полягає в тому, що вони мають комплексний характер, і для того, щоб їх вирішити, потрібно звернутися, зазвичай, не до одного нормативно-правового акта, а іноді й до судової практики, що дозволяє позитивно вплинути на засвоєння декількох тем [6, с. 26].

Так, конкретними задачами з цієї дисципліни є фабули конкретних судових справ, рішення по яких викладено у Єдиному державному реєстрі судових рішень у порядку загального доступу. Метою цієї форми роботи є як застосування студентами приписів законодавства, якими врегульовано ці питання, так, водночас, і дослідження судової практики з розгляду спорів щодо об'єктів інтелектуальної власності.

С.В. Васильєв називає метод аналізу й узагальнення судової практики одним із спеціальних методів дослідження джерел права. На його думку, саме судова практика є своєрідним критерієм, індикатором необхідності перетворень у тій чи іншій сфері правового регулювання [7, с. 127]. У той же час, зважаючи на зміни в системі правової охорони та правового захисту інтелектуальної власності в Україні, дослідження судової практики є актуальним.

Практичне значення має і метод дискутування у процесі вивчення навчальних дисциплін. Останній час ґрунтовно реформується законодавство у сфері інтелектуальної власності. Важливу роль у навчальному процесі відіграє дослідження проектів нормативно-правових актів. Зокрема, на розгляді Верховної Ради України знаходяться проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правової охорони інтелектуальної (промислової) власності» (реєстр. № 5699 від 23.01.2017 р.) та проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо врегулювання питань авторського права і суміжних прав» (реєстр. № 7539 від

01.02.2018 р.). Хоча законопроекти ще не є нормою права, а лише можливий варіант його розвитку, їх дослідження у системі з пояснювальною запискою та порівняльною таблицею законопроекту з діючим законодавством дає змогу зрозуміти тенденції розвитку правового регулювання, а також мотиви законодавця під час формулювання певної норми.

У свою чергу, сама правова природа законопроекту – це модель розвитку правовідносин, тобто яскравий приклад застосування на законодавчому рівні методу моделювання, який, як зазначають науковці Н.М. Пархоменко та С.М. Легуша, полягає у створенні, на основі вивчення державно-правових явищ і процесів, їх ідеальних моделей [2, с. 148].

І.В. Гарашук та О.В. Петришин, досліджуючи порівняльно-правовий метод, виокремлюють стислий перелік правил, якими, на їхню думку, доцільно користуватися при проведенні порівняльно-правових досліджень. Це, зокрема: правильний вибір об'єктів порівняльного аналізу і коректна постановка цілей, обумовлених його природою і потребами суб'єкта порівняльного правознавства; проведення правового порівняння на різних рівнях, з використанням методів системного, історичного, логічного аналізу, аналогії для з'ясування як внутрішніх зв'язків і залежностей в рамках порівнюваних правових систем, їхніх окремих елементів, так і їхнього розвитку в контексті конкретної держави і суспільства; правильне визначення ознак порівнюваних правових явищ, норм, інститутів тощо, встановлення суспільних і державних завдань, вирішення яких зумовило їх появу і розвиток; виявлення ступеня подібності та відмінностей юридичних понять і термінів, які використовуються у правових системах, актах тощо, які порівнюються [8, с. 62] тощо.

Порівняльно-правовий метод відіграє важливу роль у викладанні правових дисциплін, оскільки може бути покладений в основу як практичних занять, так і самостійної роботи студентів. Визначення викладачем об'єктів та критеріїв порівняння сприяє дослідженню студентами проблемних питань курсу у компаративному аспекті, стимулює їх до формулювання самостійних висновків.

Висновки. Застосування формально-юридичного та порівняльно-правового методів дослідження у процесі викладання сприяє реалізації такого принципу освітньої діяльності як науковий характер освіти. Особливе значення навчальних дисциплін «Набуття прав інтелектуальної власності» та «Розпорядження правами інтелектуальної власності та їх захист» підкреслює їхній прикладний аспект, бо саме застосування умінь на практиці надає цінності здобутим теоретичним знанням. Застосування ділових ігор, методу конкретних ситуацій (метод *case-study*), методу аналізу й узагальнення судової практики, методу дискутування сприяє набуттю практичних навичок студентів як майбутніх професіоналів.

Список використаних джерел:

1. Пригода В.В. Особливості викладання дисципліни «Право інтелектуальної власності» іноземним студентам. *Наукові записки [Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова]. Серія : Педагогічні та історичні науки.* 2013. Вип. 110. С. 132–138. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzped_2013_110_21
2. Пархоменко Н.М., Легша С.М. До визначення змісту окремих методів теорії держави і міжнародного права. *Науковий вісник Дипломатичної академії України.* 2007. Вип. 13. С. 144–149. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdau_2007_13_25
3. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 30. Ст. 141.
4. *Intellectual Property Teaching in Countries in Transition.* WIPO, 2013. URL: http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_transition_7.pdf
5. Тимофєєва Л.Р. Використання сучасних методів навчання при викладанні дисципліни «Адміністративне право». *Правове регулювання економіки.* 2013. Вип. 13. С. 250–256. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pre_2013_13_52
6. Гриньова Я.Г., Нещеретний Ю.М. Роль і значення проблемного навчання в процесі викладання правових дисциплін. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди. «Засоби навчальної та науково-дослідної роботи».* 2011. Вип. 36. С. 24–28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_zntndr_2011_36_6

7. Васильев С.В. Загальноправові та спеціальні методи дослідження джерел цивільного процесуального права. *Університетські наукові записки*. 2013. № 3. С. 123–128. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2013_3_19

8. Гарашук І.В., Петришин О.О. Порівняльно-правовий метод у дослідженні місцевого самоврядування. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2015. Вип. 29. С. 54–66. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dbms_2015_29_7

** Кузнецова Юлія Вікторівна – кандидат юридичних наук, доцент кафедри економічної теорії та підприємництва ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет».*

Стаття надійшла до редакції 30 травня 2018 р.